

T. B. M. M.

Gizli Celse Zabıtları

15 Şubat 1341 (1925)

Münderecat

	Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI	483
2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	484
1. — <i>Dahiliye Vekili esbaki Ferit Beyin Ermenilerin İstanbul'a dıhulüne müsaadesi mevzuunda.</i>	484:491

Cilt : 14

56 ncı İnikat, 3 ncü Celse

ELLİ ALTINCI İNİKAT

15 Şubat 1341 Pazar

İKİNCİ CELSE

REİS : Kâzım Paşa

KÂTİPLER : Hakkı Bey (Van) Ragıp Bey (Zonguldak)

REİS — Celsei hafiye açılmıştır.
Zaptı sabık hulâsası var, okunacaktır.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

KIRK YEDİNCİ İNİKAT

4 Şubat 1341 Çarşamba

Kâzım Paşa Hazretlerinin tahtı riyasetlerinde inikâta ederek; Partik'in tebidi münasebetiyle Yunan Hükümetinin ittihaz ettiği tedbirlere karşı tedabiri askeriye ittihazı ve Avrupa siyaseti hâzırası hakkında Başvekil ve Müdafaai Milliyeye Vekâleti Vekili Ferit

Beyin izahatı ve mevzu üzerindeki müzakerelerden sonra celsei aleniye geçildi.

Kâtip	Kâtip
Kângırı	Diyarbakır
Talât	Şeref
	Reis
	Kâzım

REİS — Zaptı sabık hulâsası reylerinize sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAT

1. — *Dahiliye Vekili esbakı Ferit Beyin Ermenilerin İstanbul'a dâhulüne müsaadesi mevzuu.*

REİS — Mevzu üzerinde söz Ferit Beyefendinin. Buyurun efendim.

FERİT BEY (Dahiliye Vekili Esbakı) (Kütahya) — Efendim; bendeniz usulü müzakere hakkında söyleyeceğim. Abdullah Azmi Efendinin mütalaasının musip olmadığı kanaatındayım. Arz edeyim. Efendim, malumu âliniz bir vekil hakkında bir türlü değil iki türlü istizah talebi veya şikâyet dermeyan vaki olabilir. Bir vekilin kendi dâirei mesuliyeti dahilindeki icraatı noktâi nazarından bir istizah vaki olursa, bir şikâyet vaki olursa bu; ancak mesuliyeti siyasiye ve mesuliyeti idariyeyi tazammun eden bir istizah ve şikâyet olabilir ve bunun mahalli müzakere ve halli Heyeti Celilenizin müvacehesinde, eğer aksi olarak bir vekilin icraatı gayri kanuniyesi hakkında, yani ithamı müeddi bir şikâyet vaki olursa o zaman Efendi Hazretlerinin tamamen hakları vardır. Buyurdukları gibi mesele nizamnamei dahilinin 120 nci maddesine tevfikân şubede tahkikatı evveliyesi ve turuku kanuniyeyi takip ederek muhtelif safahatı takip ile netayici istihsal olunur. Binaenaleyh meselenin iki vechesi vardır. Birisi, mesuliyeti siya-

siye ve idariye kısmıdır. Kanuna muhalif olmamak şartıyla vaki olacak tekmil şikâyetler bu kısma dahildir. Eğer böyle olmayıp da gayri kanuni bir hareket, yani kanun mevcut olup da o kanuna muhalifi bir harekete için Vekillerden birisi hakkında bir şikâyet vaki olursa o zaman nizamnamei dahilinin ithama ait olan şekli cari olmak lâzım gelir, ki buyurdukları gibi şubeye gitmek ve arz ettiğim vechile netayici kanuniyeyi takip etmektir. Halbuki bugün mevzu bahsolan mesele bir Vekilin faaliyeti sahasında bulunan icraatının iyi veya kötü olduğuna dair bir mütalaadan ibarettir. Tabii bendeniz bu mütalaanın lâzım gelen müdafaalarını Heyeti Celilenize arz edeceğim. Hareketim hiç bir gayri kanuni vaziyetin mevcut olmadığı ve gayri kanunilik olmadığını isbât edeceğim. Bu noktâi nazardan da mesele yalnız Heyeti celilenizin hükmüne mevdu bulunan mesele dahiline dahil olmuş olacaktır. Yok eğer Encümeni âliniz, yahut Muhakemât encümeni Mebus olmak şartile benim hakkımda gayri kanunî bir hareket ve yahut her hangi sui istimâli müeddi bir ithamda bulunacak olurlarsa ve bu fikirde iseler, o zaman buyurdukları doğrudur. O zaman müzakereye mahal yoktur. Lâzım gelen şube tetkikatı evveliyesini

bir istintak dairesi gibi ifa eder. Fakat Heyeti celilenize şunu arz edeyim ki bu, bir istintak mahiyetindedir. Bu, bir itham vaziyetidir. Nizamnamei Dahilide zaten buna dâir sarahat vardır. Bu tarzda bir ithamname olmak lâzım gelir. Esbak Dahiliye Vekili filan meseleden dolayı gayri kanuni hareket etmiş veya hut şu tarzda bir suüstimale iştirak etmiştir. Eğer bu tarzda bir şey varsa buyurdıklarına iştirak ederim.

Eğer böyle değilse arkadaşınızın haysiyet ve şerefine muavenet buyurmanızı istirham ederim. Heyeti Celileniz huzurunda meselenin siyasi bir sahada olmak üzere mütalaa ve tetkik olunmasını rica ederim. Yine söz, Encümenindir. Encümeni âlinindir. Eğer Encümeni âli derse, sizi bu tarzda bir hareketten dolayı itham ediyoruz, o zaman söyleyecek sözüm olmaz. Eğer böyle olmaz da herhangi hareketinizin şu ve şu tarzda olması sizin iyi hareket etmiş olmadığınızı müeyyettir derse o zaman mahalli müzakere buranın olması lâzım gelir. Çünkü mesuliyeti siyasiye ve idariye ile alâkadardır. Bunu Heyeti Celileden istirham ederim.

İLYAS SAMİ BEY (Muş) — Heyeti Celilenizi bu azim mesuliyetten nezih bir mevkiye bulundurmak için en nazik bir nokta var. Yalnız bir kelime söylemekle nazarı dikkatinizi o noktaya çekmek lüzumuna kâni olduğumu arz edeceğim. Heyeti Celilenize mesele Encümeden sevk ediliyor, Encümen sevk ettiği fezlekesinde her şahsa, her zata müteallik safahatı açık söylüyor. Benim anladığıma göre şimdi Encümen Reisi çıksın Meclisi Âliden ne istediğini açık söylesin. Benim anladığıma göre isticvap edemiyorum ki bir kanaat edeyim diyor. Böyle Encümene, yok biz şubeye havale etmeyiz burada hallederiz gitsin ve ya gitmesin: pek acele bir karar olur. Ferit Bey kardeşimizin de aleyhinde olmaz. meselede de vuzuh olur. Benim kanaatım budur. Şubeye havale edilmesi itidal ve sükûn ile şimdi de firarilerle iştigal ettiği şu kerih meselelerin Meclisin nezahetinden yüksek tutulması için dosdoğru yola yürümenizdir. Benim kanaatım budur.

HACİM MUHİDDİN BEY (Giresun) — Efendim; usule dair arz edeceğim. Mazbatamızda arz ettiğimiz veçhile, bu dört evrakta maznun gösterilen bir çok memurlar vardır. Bu meselede duhullerine veya çıkmamalarına emir vermiş olan Dahiliye Vekili esbaki Ferit Beyefendi vardır. Memurun muhakematının 15 nci maddesinde böyle efâli murtabatadan dolayı bir hüküm verilmek lâzım gelirse en

büyük memura tebean hüküm vermek ve karar itti-haz etmek zaruretini gösteriyor. Halbuki Ferit Beyefendinin bu emri ne suretle verdikleri, ne zarureti idareye ve siyasiye ile verdikleri encümençe meçhuldür. Çünkü Encümeniniz Ferit Beyden sual sormak hakkını hâiz değildirdiği sorsun. Bu itibarla Heyeti celilenize takdim edilmiştir. Ferit Beyden sual sormak lâzımdır. Bu emri niçin verdiniz? Buna biz muktedir ve salahiyettar olmadığımız gibi böyle Heyeti Celile huzurunda bu isticvabın icrası da bilmem ne dereceye kadar muvafık olur. Bendenizce bu meselenin iptida şubede hal ve ondan sonra buraya gelmesi icabeder.

FERİT BEY (Kütahya) — Efendim; Heyeti celilerinin lutfünü ihtimalki sui istimâl ediyorum. Fakat takdir buyurursunuz ki mesele bir haysiyet ve şeref meselesidir. Bu noktai nazardan ikinci defa olarak vaki olacak maruzatımı mazur göreceğinizi zannediyorum.

Efendim; meselenin Encümen Reisi muhteremi tarafından vaz edilen Şekli Şudur: Dahiliye Vekili esbakiemir vermiştir. Bunu soracağız. Dahiliye Vekili esbaki bu emri gayri kanunu değil, bütün kanun dahilinde, salâhiyeti dahilinde verdiğini isbat ederse ve bu bir hakikat ise -bir lahza için bunu kabul buyurunuz isbat edeceğim - bu husustan dolayı kendisinin itham edilerek bir şubeye gönderilmesi muvafıkı adalet midir? Çünkü Nizamnamei Dahilinin meseleyi şubeye havale etmiş olması doğrudan doğruya Nizamnamei Dahilinin 120 nci maddesine tebaiyeti tazammun eder ki bu. Vekillerden biri hakkında ithamı ve şikâyeti, yani mesuliyeti cezaiyeyi daî bir keyfiyetin hudusu halinde vaki olacaktır. Buyuruyorlar ki biz kendisinden sual soramıyoruz. Meselenin ruh ve esası şudur: Bendeniz bir takım emirler vermişim, bazısını ifa etmişim, bazısını hariçte olduğu halde getirmişim. Benim bu tarzı hareketim, Heyeti celilenize arz edeceğim veçhile, yalnız benim mesuliyeti siyasiyeye taalluk eden meseledir.

İkinci meseleye gelince; kendilerinden sual sormak lâzım geliyor. Fakat sorulamıyor ve bunun suretini şey ediyorlar. Evet efendim. Suale sormak için burada takip edilecek usul şundan ibarettir: Heyeti Celileniz muvacehesinde meselenin esası halledilecektir ve ben isbat edeceğim ki kanun dahilinde ve kanuna muhalif olmak üzere hiç bir hareket etmemişim. Ondan sonra Heyeti Celileniz bu kararı tabii bendenizi iştiha ettikten sonra tasvip ve kabul buyuracak olursa meselenin esası kalmıyacaktır. Ondan

sonra lâzım gelen bazı sualler filan memur hakkında şu tarzda emir verilmiştir, ne için verilmiştir, yahut ne suretle emir verilmiştir? Alınan şey ne suretle alınmıştır? Bu tarzda vaki olacak suallerine Muhâkemat encümeni tarafından, her meselede olduğu gibi, alelusul şahit suretinde celbedilerek lâzım gelen cevapları verilmek suretile halledilmek lâzımdır. (Gürültüler) Eğer böyle olmayıpta bir şubeye havale edilmek sureti tasvip edilmek sureti olursa, o halde ortada bir ithamın lüzumu zaruridir. Bu suretle Heyeti celile tarafından ve ya Encümeni âli tarafından bir itham vaki olmak lâzımdır. Halbuki çok rica ederim, esası mevcut olmıyan ve Heyeti celilenize vereceğim yarım saatlik izahat neticesinde ve Heyeti celilenizin kani olacağı tabii bulunan pek aşikâr ve bedihi bulunan bir meseleden dolayı bu arkadaşınızı şubeye göndermek suretile bir istintaka, bir istıçvap ve mesuliyeti cezaiyeyi istilzam eden bir vaziyeti kabul etmeyiniz. Karşınızda arkadaşınızın şerefi mevzubahisdir. Bunu hepinizin şerefi namına istirham ediyorum. Benim kanunî hareket ettiğimi Heyeti celilenize yarım saat zarfında tamamile isbat edeceğim. Bunun nihayetünnihaye bir mesuliyeti siyasiye ve idariye olmadığını Heyeti celilenize arz etmeğe muvaffak olacağım.

YAHYA GALİP BEY (Kırşehir) — Efendim; Ferit Beyefendinin Dahiliye Vekâletinde bulunduğu sırada böyle bir takım adamların tekrar İstanbula dühullerine müsaade verilmesi dolayisile matbuatta bir takım münakaşata tesadüf ettik. Eğer Meclisi Âliniz o sırada hali teşekkülde bulunsaydı kendilerinden istizahı mesele ederdi. Mesele budur, Meclis hali teşekkülde değildi. Eğer hali teşekkül de olsaydı Ferit Beyefendiden bu meseleyi istizah ederdi. İcabına göre meselenin mahiyetini anladıktan sonra bir kararını verirdi. Eğer isticvabe lüzum görürse o vakit şubeye havale ederdi. Bu olmadı. Çünkü Meclis açık değildi. Encümene havale etti. Sonra Meclis toplandığı zaman bu meseleyi istizah etmedi, sormadı. Şimdi Encümenin mazbatası dolayisile geliyor. Şimdi bir kerre Ferit Beyi dinleyelim. Mesele nedir? Burada verdikleri emir doğru mudur, yanlış mıdır? Yanlışlığın ne kadar ehemmiyeti vardır. Sonra şubeye sevk ile istıçvap icab ediyor mu? Bunu anlamak için bir kerre meseleyi dinlemek lâzım gelir. Bendenize öyle geliyorki mesele bir defa dinlenmeli, sonra şubeye intikal etmeli. Yoksa şubeye verdik havale ettik. Neyi, nedir? Fezlekede okuduğumuz şeylerden ibarettir. Doğru değildir. Benim noktai nazarımı dinlemeli ve onun üzerine hükmü vermelidir. Bu Meclisten büyük

bir Meclis tasavvur etmiyorum. Ne şubeyi ve ne encümeni?

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Bozok) — Efendim; malumu âliniz Meclisi âli istıçvap etmez. Karar verir. Karar vermek için de bir mazbatanın vücudu lazımdır. Şubenin tetkiki edip karar vereceğiniz mazbata ancak şube mazbatasıdır. Ferit Beyefendi alelade bir memur değildir. Bir Mebusdur. Ferit Beyefendi ile beraber olan diğer memurlar hakkındaki encümenin noktai nazarı çok muvafıktır. Çünkü Ferit Beyefendi asıldır, ötekiler fer'dir. Asılı istıçvap edemedikten sonra encümen karar vermiş olsa encümenin kararı yine mevzubahs olmaz. Bu, şubeye gider, şube tahkikat yapar. Şubede Ferit Beyefendiyi uzun boylu istıçvap ederler. Ferit Beyin mutalâasına müracaat ederler. Şube mazbatası buraya gelir, icap ederse Meclisi âli o vakit müzakereye imkân görmez ve mazbatayı kabul veya reddetmek olur. Burada Ferit Bey istıçvap edilirse diğer memurların da getirtilip istıçvap edilmesi lazımgelir.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Arkadaşlar, bendeniz kanaat getirebilse idim, ki burada bizim icabına göre bütün vüs'atı, şümulü ile yapacağımız tetkikat, alacağımız muhik bir kararı temin etmiyecektir. derhal bir şubeye gitmesi noktai nazarına iltihak ederdim. Derhatır buyurunuz, geçen nisandan beri bu dedi kodular ortaya atılmıştır. Matbuat geçen mes'elelerin mühim bir kısmı hakkında bizim şahsî bir görüşümüz bir bakışımız vardır. Bazı haberleri ne san'atla ne kadar çalkanarak ne kadar hayşiyet şiken şekillere sokarak ortaya atıyorlar. Arkadaşımız bir hükme iktiran etmemiş olan bir şekilde geçen Nisandan beri en ağır dedi kodularla ithame maruz bulunuyor. Binaenaleyh bunu bir şubeye havale etmek, şubenin tahkikatından geçirmek; pek haklı olarak söyledikleri veçhile; doğrudan doğruya itham mahiyetinde olan ve ithamı ihtiva eden bir encümen mazbatasından sonra mümkün olabilirdi. Tetkik ettik, tahkik ettik, kanaat getirdik, itham ediyoruz deseydi bir hüküm tazammun ederdi (Hayır sesleri) okuduklarımız. (gürültüler) Müsaade buyurunuz arkadaşlar, Vekillerimiz bir birini takip edecektir. Seneler geçtikçe beş, on, yüz, iki yüz gelip deruhdei vazife edeceklerdir, Vaziyetleri elimdir, Emin olunuz memleketimiz böyle dedi kodulara çok müsaittir. Binaenaleyh bu hususta istihfafı yoksa lehine bir karar alalım; emin olunuz bunu bir saniye bile düşünmüyorum. Fakat çok uzun senelerden beri tanıdığım, şunun bunun ithamı altında değil, çok uzun bir ma-

zinin bana verdiği kanaat altında müşahede ettiğim Ferit Beyin bence beraeti asıldır. Evet ne vakit onun bizim karşımızda nakabili ret surette töhmet altında alınacak, mücrim gösterecek vesaik çıkarsa inanmaya mecburum. Fakat bu güne kadar ve asla bu gün dahi bir şey çıkmamıştır ve ben bir buçuk aylık müddet zarfında matbuatın benimle hiç bir alakası olmayan sözlerini on bir def'a tezkir mecbur oluşumdur. Malesef bu sahada vasi sui istimal vardır. Arkadaşlar içtima ettik ve ben Meclisi âlinizin bir hakikati öğrenmek için lâzım gelen vakti olduğuna kaniim. Arkadaşımız hatta bir rica lisanı kullanmaya mecbur olmuşlardır. Bunu bilmek bana çok ağır gelmiştir ve çok müteessirane dinlemişimdir. Bütün sualleri sorunuz, isediğiniz kadar tâmik ve tahkik ediniz, fakat ciddeten bütün memlekette bir de şubeye gönderilmiştir diye Nisandan beri devam eden bir azabı maneviyeye, bir de ezayı ilâve etmeyiniz. Eğer tebrîe edip karşınıza gelirse Nisandan beri çektikleri ıstırabı ne ile telafî edeceğiz. Nisandan beri hassas bir vatanperver adamın kalbi üzerine yüklenen ıstırabı ne ile tadil edeceğiz? Ne mükâfat vereceğiz. Mes'ele karşımıza gelmiştir. Biz şimdi vaz'iyed ederiz. Bu gün meşgul olun, yarin meşgul olun. Kani olmak için, muhik ve âdil bir karar vermek için tetkik imkânına malikiz. Böyle hareketi bendeniz rica ediyorum.

REİS — Efendim, usul hakkında daha dört beş zat söz almıştır (Reye sesleri)

AHMET SÜREYYA BEY (Karesi) — Aleyhinde söyleyeceğim.

REİS — Bir şey ifade etmedim. Yalnız görüyoruz ki...

ABDULLAH AZMÎ EFENDİ (Eskişehir) — Kifayet...

REİS — Kifayetten bahsetmedim. Fakat bir şey rica etmek istiyorum. Usul hakkında arkadaşlar çok uzun söylüyorlar. Noktai nazarlarını kısa söylesinlerki bir an evvel karar alalım. Usul hakkında buyurun Abdullah Azmi efendi.

ABDULLAH AZMÎ EFENDİ (Eskişehir) — Efendim hiç bir arkadaşımızın değil Nisandan berri, bir saat töhmet altında kalmasını arzu eden bir vicdane malik isem Allah beni kahretsin. Fakat hiç bir zaman usul ve kaide hissiyata feda edilmemelidir. Şimdi Ferit Bey efendiyi Nizamnamei dahilinın madde mahsusası hiç bir ithamı ihtiva etmemektedir. Herhangi bir mebus veya Vekil hakkında şikâyet vukubulursa derhal bir şubeye havale olunur. Yani

hiçbir tahkikat, hiçbir tetkikat yapılmaksızın şubeye havale olunur. Bu, birtabii bir itham mahiyetinde değildir. Vukubulan şikâyet şunun bunun dedikodusuna bırakılmayarak, resmi bir şubede tahkik ve tetkik etmektir. Nizamnamei dahilinın madde sarıhası hiçbir ithamı ihtiva etmediği halde -ben çok hayret ediyorumki- ve Nizamnamei Dahiliye benden ziyade vakıf olan Ferit Bey, neden bunu ithamla tefsir ettiler?

Sonra Meclisin müzakeratına esas olacak elde bir şey ister efendiler. Tetkik Encümenin raporu ki sizin encümeniniz değildir, bunu nasıl müzakereye vaz edersiniz. Hususiyile mezkûr encümen Ferit Beyin müdafaasını dinlememiştir. Ferit Beyin müdafaasını dinlemeksizin ve o esas üzerine mütalaa etmeksizin burada müzakere nasıl cereyan edebilir? Binaenaleyh bundan evvel okunan zabıtnamei sabıkda bile birçok arkadaşlarımızın şubeye havale edildiklerini gördük. Bunlar itham edilmiş mi havale edilmiştir? Bu arkadaşların da şeref ve haysiyetleri yok mudur? Bu tam bir usuli böyle hissiyata mağlup etmek...

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Hissiyat değildir, bu da bir fikirdir.

ABDULLAH AZMÎ EFENDİ (Devamla) — Yani Meclise başka bir çığır açmaya sebebiyet vermek doğru mudur? Bir nizamname yapıyoruz, o nizamnameye göre hareket etmeyecek olursa ne için nizamname yapıyoruz?

ALİ SAİB BEY (Kozan) — Maddeyi okuyunuz.

FERİT BEY (Kütahya) — Efendim, serlevha Vükeladan birinin sureti ithamıdır. Serlevhayı okuyunuz.

ABDULLAH AZMÎ EFENDİ (Devamla) — Maddenin mefhumunda hiçbir itham mevcut değildir. Maddede deniliyor ki, vükeladan biri hakkında şikâyet vaki olursa kendisinden hiçbir şey sorulmaksızın derhal şubeye havale olunur. Bu itham mıdır efendiler?

EMİN BEY (Eskişehir) — Efendim, deminki hissiyat meselesinde şubeye havalesi mevzubahis olan esami meyanında benim de ismim vardır. Söz istiyorum.

REİS — Sıranız geldiği zaman söylersiniz. Rica ederim yerinize oturunuz.

EMİN BEY (Eskişehir) — Söz istiyorum.

REİS — Söz veririm, yerinize oturunuz efendim. Efendim arkadaşların tenevvür etmesi için nizamnamei dahilinın bu maddesini müsaadenizle okuyayım. Mad-

de şikâyet üzerine bir şubeye havale edilsin şeklinde olsa idi derhal şubeye havale ederdik ve müzakere açmazdık. Müspet bir neticeye varmak için müzakereye devam ediyoruz. Maddeyi okuyorum efendim. Vükelâyı devletten biri aleyhine şikâyet Vükelâdan birinin sureti ithamı.

Madde 127. — Meclisi mebusan azasından biri veyahut bir kaç heyeti mebusanın dahili dairei vazife olan ahvaldan dolayı vükelâyı devletten bir zat hakkında mesuliyeti mucip şikâyet beyan etmek istedikleri halde reise bir takrir ita etmek lâzım gelir. Takrir reis tarafından mebusana badelihtar Heyeti Umumiyece kura ile tayin edilecek bir şubeye tarihi itasından nihayet üç güne kadar irsal olunur. Şubece tahkikatı lâzime icra ve iştikâ olunan zat tarafından izahatı kâfiye istihsal olunduktan sonra şikâyetin şayanı müzakere olduğuna ekseriyet ârâ ile karar verildiği halde bir kararname terkîp olunup Heyeti Umumiyeye arz olunur.

MUHTAR BEY (Trabzon) — Baş tarafta bir de itham kelimesi var.

Memurin encümeni mazbata veya fezlekesinde birçok esamî geçmiştir. Bu esaminin bir kısmı memlekete giren ve girmeleri için sui istimalat ceraimi ikâ suretiyle bazı memurları kirlettiği söylenen Ermenilerdir. Bir kısmı da suiistimalatı ihtiyar eden memurini devlettir. Bunların içinde Dahiliye Vekili gibi mebusluk ve heyeti vükelâdan olmak sıfatı resmîyesini taşıyan bir zat da mevzubahistir. Eğer bir mebusun, kablelintihap veya badelintihap ika ettiği efali memnûadan dolayı hakkında yapılması lâzım gelen takibatı kanuniyenin yapılması için masuniyeti teşriiyesinin ref lüzumu veya ademî lüzumu mevzubahis olmuş olsaydı kanunumuzda ve nizamnamei dahilimizde musarrah ahkâma tevfiakan yapacağımız iş gayet basit olurdu. Fakat bugün meselenin ruhu mebus olmakla beraber Heyeti Vekileden Ferit Bey arkadaşımızın Dahiliye Vekili olduğu zaman zarfında o sıfatla ihtiyar ettiği harekât hakkında bir hükmün tahsili için nasıl rasimei kanuniye ifası icabedeceğini elimizde bulunan müdevvanatı kanuniyemiz ahkâmı umumiyesine tebean hal ve tesbit etmekten ibarettir ve bunun hal tesbiti lâzımdır. Vekil sıfatına, bilhassa nazari dikkatinizi celbederim. Bu meselede Heyeti Vekilenin veyahut vükelânın mesuliyeti mevzubahis olunca Heyeti Vekilenin veya Vükelânın mesuliyetine dair olan ve mesuliyeti tayin edici ahkâmı eden bir kanun varidi hatır olur. Maalesef bu kanuna bugün devletimiz malik değildir. (Doğru sesleri) Bu bahis

pek mühim olduğu için burada bırakıyorum. Tekrar rücu edeceğim.

REİS — Kifayet aleyhinde söyleyecektiniz.

SÜREYYA BEY (Devamla) — Kifayetin esbabı mucibesini arzediyorum. Mesele şundan dolayı gayri münevverdir, tavazzuh etmemiştir. Ferit Beyefendinin de, encümenin de, bazı azayı kiramin da mevzubahis edip zatı davayı ve mevzubahis meseleyi hal ve intaç için istinat ve ihticaç ettikleri madde ise hiç bir meseleye taalluku olmıyan bir maddedir. Makamı riyasette okundu, zannederim Yusuf Akçora Bey de okudular. Madde şudur : Meclisi Mebusan azasından bir veyahut bir kaç, heyeti mebusanın dahili dairei vazifesi olan ahvalden dolayı vükelâyı devletten birine mesuliyet tevcih etmek veyahut şikâyet beyan etmek istedikleri halde şöyle yapılır ve böyle yapılır ve böyle yapıldıktan sonra şubeye gider.

Efendiler, şubeye gitsin; gitsin ama Meclisi Mebusan azasında bir veya bir kaç Heyeti Vekileden bir şahsın aleyhinde bir şikâyet yapmamıştır ki bu maddeye girsin ve şubeye gitsin. (Bravo sesleri) Binaenaleyh, bu maddeye istinatla ve bu maddeyi ihticaç ederek mevzubahis davayı halletmek imkânı yoktur. Şimdi asla rücu edelim. Mevzubahis madde ne idi? Arzettiğim gibi, Dahiliye Vekili sabıki Ferit Bey biraderimizin zamanı vekâletlerinde ve Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun Heyeti Vekilenin veyahut İcra Vekilleri Heyetinin sureti terkibine ait olan maddesi mucibince, bittabi mebuslar arasından inthap edildiği için, bittabi mebus sıfatını da taşıyan ve Heyeti Vekileye dahil bulunan Ferit Beyin zamanı vekâletlerinde vaki olan bir fiil ve hareketin müstelzimi mücazat olup olmadığını tayin meselesi idi. Bunun için burada müzakere etsek de, şubeye göndersek de vasıl olacağımız gaye nedir? Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda vazifei vekâleti sui istimalden dolayı mesul olacak Heyeti Vekile azasından birinin gideceği yere sevk olunmasıdır. Orası neresidir? Divanı Âli. Divanı Âliye gittiği zaman bu fiil ve hareketi neye binaen ölçülerek üzerine hüktüm terettüp edecektir? Mesuliyeti Vükelâ kanuniyle. O kanun nerede? Yok. O halde mühim bir meselenin, bir ihtiyacın üzerindeyiz Bu işten evvel hallolunacak bir mesele var. Mesuliyeti Vükelâ kanunu. Bu yoksa Ferit Beyin Dahiliye Vekili sıfatıyla değil de, sadece mebus sıfatıyla kendisine atfolunan bir fiilli hareketin müstelzimi

FERİT BEY (Kütahya) Sureti itham mı, mesuliyeti cezaiye mi var?

REİS — Efendim; maddeyi dinlediniz. Söz alan daha bir kaç arkadaşımız var. Daha iyi tenevvür etmek için müsaade ederseniz müzakereye devam edelim.

ABDULLAH AZMÎ EFENDİ (Eskişehir) — Neticite itibarile sureti itham hakkında bir kelime müsaade buyurunuz.

SÜREYYA BEY (Karesi) — Herkes sözünü söylesin.

EMİN BEY (Eskişehir) — Hissiyatsız sözü söylenmiştir. Hissiyat sahibiyiz. Onu arzedeceğiz. Söz istiyorum.

AKÇURAOĞLU YUSUF BEY (İstanbul) — Efendiler; 127 nci madde, Meclisi Mebusan Azasından birisi hakkında şikâyet vaki olursa şöyle olur, böyle olur diyor. Aynı zamanda maddenin sonunda Vükeladan birinin sureti ithamı diye de bir kayıt var. Filhakika Meclisi Mebusan azasından bazıları Vekil olabilir. Bu münasebetle Vekillerin sureti ithamı da bu madde mucibince vukua gelecek demektir.

Efendiler; Vükelânın mesul oldukları mesail, nazariyatca ikiye taksim edilmiştir. Birine mesuliyeti siyasiye, diğerine mesuliyeti cezaiye namı veriliyor. Mesuliyeti siyasiye hakkında vekiller için Meclisi Mebusan tarafından tatbik edilen usul muayyendir. Sual eder, istizah eder, iskat eder... Mesuliyeti cezaiyeye gelince - ki meşhur olan İngilizce tabirini söylüyeyim, İmişment'dir. Mesuliyeti cezaiyede her vekil muayyen usullerle muayyen cezalara vasıl oluncaya kadar merhalelerden geçerekden mesul tutulur. Şimdi bendenizin şu âna kadar vaki olan müzakerattan anladığım ortada iki iddia, iki tez vardır. Bir Müddeai; deniliyor ki vaki olan mesâil üzerinde münakaşa edilmiş veya edilecek mesâili siyasiyedendir. Bunun hakkında mesul olan vekil de nihayet bir mesuliyeti siyasiye ile maznun, müttehem olabilecektir. Diğer müddeai; bilakis mesele, bir mesuliyeti cezaiyeyi istilzam edebilir ve bu suretle itham edilmek iktiza eder. Bendenize geliyorki şu iki müddeadan hangisinin doğru olduğunu bile bilmekliğimiz için, hangisinin doğru olduğu hakkında bir karar verebilmekliğimiz için okunmuş olan rapor kâfi değildir. Nitekim rapora vaz'ı imza etmiş olanların reisi bulunan zatı muhteremenin de kâfi derecede tavzih etmiş olduğunu zannetmiyorum. Bu iki mesuliyeti cezaiyeden herhangi biri için komisyonumuz, encümenimiz kararını versin değildir. Bu kararı bizim verebilmekliğimiz için bendenizin bulabildiğim yegâne yol, bu me-

suliyet üzerine tevcih edilen arkadaşımızın, esbak Dahiliye Vekilinin huzurumuzda kendi müddeasını - ki meselenin istilzam ettiği bir mesuliyeti cezaiye değil, belki siyasiyeyi istilzam ettiği merkezindedir - izhar ve isbat etmesi lâzım gelir ve eğer verdiği izahatla meselenin sırf bir meselei siyasiye, yani bir mesuliyeti siyasiyeyi müstelzim bir mesele olduğu hakkında kanaat hasıl dersek o vakit 127 nci maddenin hükmünü tatbik etmemiz muvafık olamaz. Binaenaleyh bendeniz her iki müddea hakkında katî kararı vermeden evvel sırf usul noktaî nazarından ilk evvelâ meselenin bir mesuliyeti cezaiyeyi mi, yoksa bir mesuliyeti siyasiyeyi mi istilzam ettiği hakkında bizim tenevvür etmemiz iktiza ettiği kanaatındayım. Bu tenevvür ise ancak esbak Dahiliye Vekilinin meselesi bir meselei siyasiyedir ve binaenaleyh, bir mesuliyeti cezaiyeyi müstelzim olmıyan mesailden olduğu hakkındaki delâilini dinlemek iktiza eder fikrindeyim.

FERİT RECAİ BEY (Çorum) — Bendeniz sözümü geri alıyorum. Yusuf Akçora Beyin sözlerine işti- rak ediyorum.

REİS — Efendim, kifayeti müzakere takrirleri vardır.

SÜREYYA BEY (Karesi) — Ademi kifayesi hakkında söz istiyorum.

REİS — Buyurun.

SÜREYYA BEY (Karesi) — Efendim, mevzubahis madde müzakeratı vaki ile tenevvür ve tevazzuh etmiş bir hale gelmemiştir. Haddi zatında mesele çok mühimdir. Şu sebeple mühimdir ki, kıraat edilen mücazat olmasından dolayı Muhakemait Encümeni tetkikat yaparken karşısına salâhiyeti teşriyesinin çıkmış olmasından dolayı tahkikatını ileriletmemiştir masuniyeti teşriyenin ref'ini istiyorsa mesele basittir. Fakat Ferit Bey biraderimizle beraber diğer bazı arkadaşlarımızın da isimleri geçtiği halde, bunların sıfatı mebusiyeti tahkikata mani olmuştur diye encümen mazbatasında bir kayda tesadüf etmiyoruz. Şu esbabdan dolayı neticeleri tesbit etmiyorum, usul haricine çıkmamak için. Anlaşılyorki müzakere gayri kâfidir. Mes'ele tenevvür etmemiştir. Muhtelif hutebanın, muhtelif kanaatları ve serdettikleri mütalaatı neticesinde iş, tamamen muglakiyet kesbetmiştir. (Ne yapmalı sesleri) Bu, asla taalluk eder. Kifayeti müzakere aleyhinde reyinizi izhar buyurduğunuz zaman asla taalluk eden mütalaatımı söyleyeceğim. Çok istirham ederim, bu Meclisi âlide Yusuf Kemal bey gibi üstadını hukukumuz vardır. Bunlar da bu husustaki mütalaayı

aliyelerini serdetmelidirler ve Meclisi Âlimiz tamamı tenevvür etmelidir. Binaenaleyh müzakere kâfi değildir aleyhinde karar vermenizi rica ederim.

REİS — Efendim takrirleri okuyacağız.

(Karesi mebusu Cavit ve Edirne mebusu Hüseyin Rıfki beylerin takriri okundu)

(Sinop mebusu Recep Zühtü beyin takriri okundu)

(Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendinin takriri okundu)

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Bu madde ile alâkası yoktur.

REİS — Efendim evvelâ kifayet meselesi mevzu bahisdir. Müzakerenin kifayetini reyinize arz ediyorum. Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın... Kâfi görmeyenler el kaldırsın... Müzakere kâfi görülmüştür.

Emin Bey, şahsınızın mevzu bahis olduğunu söylediniz. (Öyle bir şey yoktur sesleri) Ben de öyle bir şey işitmedim.

Şimdi takrirler iki maaldedir. Biri yalnız Ferit Beyin vereceği izahatı dinlemekle iktifa edilmesi mahiyetindedir. Başka bir hükmü ihtiva etmiyor. Diğer iki takrir doğrudan doğruya mazbatanın kura ile çekilecek bir şubeye havalesi ve takip muamelesidir. Şimdi mazbata da encümen den Meclise gelmiştir. Şubeye havalesi teklifi daha mütebayın bir tekliftir. Binaenaleyh evvelâ onu reye vaz edeceğim. Şubeye havale olunup olunmamasını reye vaz ediyorum. Şubeye havalesini kabul edenler el kaldırsın.. (Gürültüler) efendim ayağa kalkmak suretile reye koyacağım (Aksini reye koymadınız sesleri)

Efendim eller kolay sayılmıyor şubeye havalesini kabul edenler lütfen ayağa kalksın... Aksini reye koyuyorum kabul etmeyenler lütfen ayağa kalksın... Şubeye havalesi kabul edilmemiştir. On rey fark var.

BESİM BEY (Mersin) — Efendim, Meclisin bir hakkı zayi oldu. Malûmu âliniz reyî iş'ari ile reye vaz edilir.

REİS — Efendim reis reye koyar. Reylerin tadından şüphe ederse ayağa kaldırmak suretile reye koyar. Eğer yine kanaat etmezse tayini esamî ile reye koyar.

Şimdi şubeye havalesi kabul edilmemiştir. Şimdi Ferit Beyin izahatı dinlensin diye bir takrir var. Şubeye havale edilmedikten sonra bittabii Ferit Beyin ve encümenin izahatı dinlenecek.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Kâfi derecede dinlemek için vakit kalmamıştır. Talik edilmesini istirham ederim.

YAKUP KADRI BEY (Mardin) — Haysiyet mevzuu bahistir. Geniş geniş dinlemeliyiz.

HAKKI TARIK BEY (Giresun) — Usul hakkında söz istiyorum.

REİS — Buyurun.

HAKKI TARIK BEY (Giresun) — Efendim bir celsei hafiye akd olunmuştur. Baş Vekil Bey Efendi celsei hafiyenin esbabını izah buyurmuşlardır. Bir iki vesika vardır ki bunun mutlaka celsei hafiyede müzakere edilmesi lâzımdır. Mademki bu iş şubeye havale edilmemiştir. Binaenaleyh aleni bir surette mevzu bahis ve münakaşa edilmelidir. Ferit Bey Efendinin şerefi de bunu icabeder. Zira etrafta hasil olacak tesiri şimdiden nazarı dikkate arz ediyorum.

FERİT BEY (Kütahya) — bendeniz hafi celsede istemedim.

HAKKI TARIK BEY (Devamla) — Celsei hafiye akdini istilzam eden mes'ele ne ise okunmalı ve bundan sonraki mesai aleni olarak mevzu bahis edilmelidir. Teklifim budur.

REİS — Efendim, bütün bu müzakerenin hafi cereyanı için karar aldık. Fethî Bey Efendi verdiği izahatta Hariciye tezkereleri mevzu bahis olacaktır. Hafi celse akdedelim, dediler ve Ferit Beyin sözlerinin aleni celsede noksan kalması ihtimali vardır. Onun için bütün müzakere hafi olmalıdır buyurdular. Bu esbabı mucibe üzerine hafi celse akdi takarrür etti. Şimdi celse hafi olarak devam edecektir.

HALİS TURGUT BEY (Sivas) — Bu şekilde kabul edilmiş değildir. Yalnız Ferit Bey Efendiye ait olan mes'elenin devlete ait olan kısmının hafi olması mevzu bahis olmuştur.

REİS — Zapta bakarsınız.

FETHİ BEY (Başvekil) (İstanbul) — Bendeniz Ferit Beyin esaslı müdafaatına taalluk eden bir takım vesai kin aleni celsede okunmasının mahzurlu olduğunu arz etmişim. Müdafaatını hafi celsede yapacak olursa, Ferit Bey'e karşı vakî olan ithamat sözünü pek kullanmıyacağım, tenkidatın aleni celsede olması ve müdafaatın hafi celsede olmasıyla Ferit Beyi gayet müşkil bir mevkie koymuş olacağız. Adalet noktai nazarından hepsinin hafi celsede olmasını arz etmişim.

REİS — Müzakere kâfidir. Yarın da Bütçe müzakeresi vardır. Bu gün vaktimiz geçmiştir. Hususati

saireye ait olan Salı günü celsei hafiyeye devam edilmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Hıtalı Celse : 6,23

(Dosyada bulunan takrirler)

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet : 1/677

Tarih, Ankara 12.7.1338

Meclisi Millî Riyasetine

Şimdiye kadar yapılan hafî celseler hakkında hiçbir malûmat almadım. Herhangi bir suretle tenvir buyurulmaklığı rica ederim.

Edirne Mebusu
ve Şark Cephesi Kumandanı
Kâzım Karabekir

Açtım
15 minh
Muzaffer

Meclis Başkâtibine 16 . 7 , 1338
Zabıt 16 Minh
Meclis Evrakı No:2465
Cevap yazıldı. 17/249

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Riyaseti

Başkitabeti

Tarih, Ankara,

Zabıt ve Kavanin Müdüriyeti

22.7.1338

Adet : 1171

(Şifre)

Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir

Paşa Hazretlerine

C — Büyük Millet Meclisinin vaziyeti fevkalâdesinden dolayı diğer meclislerle kabili kıyas olmayacak derecede hafî celseler aktedilmiş ve şimdiye kadar vukubulan hafî celse mikdarı 197'ye balığ olmuştur. Bu celselerin hepsi az çok bir ehemmiyeti tarihiyeyi haiz olmakla beraber cereyanı vekayi esnasında sureti umumiyede zatı devletlerinin muttali olduğu hususati ihtiva ederler. Hafî celselerin tabî halî tabiinın avdetine ve müsait zamanların hulülüne vabeste olduğu gibi bunlardan bir kısmının zabıtları de henüz tevhit edilememiştir.

Hafî ve celi bil'umum Meclis işgalâtından zatı samilerini kemafissabık haberdar etmeğe devam eyleyeceğimi arz ederim efendim.

Kapadım
24 Minh
Muzaffer

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Reisi
Mustafa Kemal

